

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆՕԳՈՒՏ ՎԱՅՆԱՍՈՒՆ

«Յիմարութեան դէմ աստուածներն անգամ չ'ըստ են կուտան», — ասել է Շիլլերը։
Եւ արդարեւ ինչ կարելի է խօսել այն մարդկանց հետ, որոնց՝ ընտելանքը դրել է ուղիղ դատելու ընդունակութիւնը։
Պէտք է նկատել տարազարդարոր, որ այդ տեսակ մարդիկ ոչ թէ մասնատու-անհասանք են ապրում մեր մէջ, այլ իրենք ժողովրդի առաջնորդներն, իրեն հասարակական կարծիքը ղեկավարողներն են այն...

Սակայն համբերութիւն ունենանք մի քիչ ակուր իրանց։
Սկսած 1872 թականից մինչև այժմ մեր անմիաբան հոգակալած ազգի այդ գաւառները իրանց բարոյական անսկիւրութիւնը մտքի անկախութիւնից դուրս լինելը ցոյց տալով ծածկելու, քողարկելու միտումով՝ մի պիտո մի հոգի դառած կրկնում էին, թէ «Մշակը» քանից մեր եկեղեցին, հալածեց հոգևորականութիւնը և այն։
Պակտիկ գործիչները մի կզմայիս տեսնելով որ ապրաբան ազգի էլ լուսմ իրանց, հաւատ չէ ընծայում իրանց կողորդութեան արտաստեղծներին, իսկ «Մշակը» շարունակում է նուազանցեալ անկ հոգևորականութեան ամենալայն խաւերում, այժմ էլ, ինչից դժգոհում էինք ոչ ապրաբան «Երբեք»-ից, նոր երգ են սկսել երգել։ Թէ «Մշակը» դաւաճան է, «Մշակը» կըրկարան է, «Մշակը» մեծ գաւազէն է...

Որտեղից քրտեղ...
Մի քաղաք լինէ՛ք ունեցէ՛ք, դարձեալ չ'ըստ ենք։
Մինչև ե՛րբ պէտք է այնպիսի շինծու կարծիքներ յայտնենք, որոնց ինքնեք էլ չէք հաւատարմութեամբ ձեռք բերելու արտաստեղծները...
Ուշով ընթերցողը ձեռք առնանք իր կուրսն կարող է եղբայրացիները։
Նախ, որ «Մշակը» մի այնպիսի վիթխարի, հակայայտն ու չ'ընդունաւոր, որ իրանց միայնակ կարողանում է ամեն ինչ տակն ու վրա անել։ Երկրորդ եղբայրացիները թիւնն այն, որ «Մշակը» բոլոր հակառակորդները այնքան թույլ են, ուժաւորաւ և անցոր, որ չեն կարողանում դիմադրել «Մշակին»...

Գալով այսօրվայ ձեռք անհարկած «Մշակին», նա ուղեւորւած այն բուն և անկեղծ համակրութեամբ և հետաքրքրութեամբ, որ հասարակութիւնը ցոյց է տուել մինչև այժմ, մնալով հաւատարմով իր գրողակնը, դաւաճած սկզբնականութիւն և արդարեւանքներին անձանձիր կը շարունակէ հասարակական կեանքի օրբանի քերք կատարել աշխուժեցումը, լուրջ վերաբերվելով այդ կեանքին։
Սակայն կանոնաւոր կանոնները զործնելը չ'ընդունաւոր քերք ձեռք բերելու անհարկած համարներն են։
Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Եւ այժմ զործնելու անհարկած համարներն են։

Իսկ եկեղեցին, իրեն հասարակական գերադասանքի գլուխ ծերեղ հաւաքակալ, տեղի տալով անհրաժեշտութեան, կարծես ասում լինէր. «Այո, Տէր իմ, արձակեալ դիմ ի խաղաղութիւն...»
Ու մեր դեմոկրատիայած լուսամբում հոգևորականութեան գիտակցող մասը շտապեց յարմարվել ժամանակի պահանջներին։
Հայոց դպրոցներին շարունակ հիմնականը ապագային և ուրիշ հիմնականութիւններ, ի թիւս որոց և Հայոց Հրատարակչ. Ընկերութիւնը։
Մենք տեսնում ենք, որ մեր բարեբաւերները ժառանգեցանք են նուիրաբերում այդ հաստատութեան, իսկ հայերն իրաւունքը դրեցին զնորիս չունենալ Հետևապէս պէտք է անդիմադրել նրանց օգտուող գործիքը, իսկ այդպիսիները անդիմադրել միակ իրաւունքում, մեր ներկայ հայ ազգային իրականութեան մէջ, եկեղեցական-ծխական դպրոցներն են։
Բացի այդ՝ երբ հայոց է ծագում գաւառներում կուտուրականութիւն տարածելու մասին և այն, իսկին կանոն է ամրագրել գիտական ինտելիգենցիայի վրա՝ առաջին տեղը տալով քահանային, իսկ ինտելիգենցիա քահանաներ միայն դպրոց եղող տեղերում հնարաւոր կը լինի ունենալ, որտեղ քահանաները թէ դպրոցում կը դասաւանդեն, թէ կը մկրտեն, կը պահպան և թէ կը թաղեն։
Մեր հայ բարեբաւերները, գիտակցելով ուսումնական-հարմարութիւնը, իրանց տառաւ նուիրաբերութիւնները ուղղել են դէպի դպրոցը, դէպի մասնաւոր սերնդի կրթական հաստատութիւնները եւ փառք նրանց, որ ընդ իրանց հարստութիւնից առատ բաժին են հանում մեր ազգային հաստատութիւններին, ու յաւերժ յիշատակ նրանց, որոնք նուիրաբերութիւններ են արել ազգին։
Այդ բոլորից յետոյ հայ ազգային մեծ ասոց յաւերժացնելու միակ նպատակադրմարը դպրոցական փոփոխ էր, որին և ընդ առաջ գնաց մեր բանիմաց հոգեւորականութիւնը՝ մեր ներկայ վեհել գլխաւորութեամբ և որին հակառակը կը համարվէ դաւաճանութիւն։

Անշուշտ դրանից յետոյ հերթականը կը լինի գրական փոփոխ. իսկ այժմ միայնակ ուժերով պէտք է մէջ առաւ դպրոցականութիւնը մի մասն ունենալ միայն առաջնորդ Միտահաւ ուժերով օգնութեան զանց այդ վեհ գործին, ըստ չ'աւելու ուժերի, ընդհանուր գանձարկով մէջ ձգելով թէկուզ «այդ ինչով լուսնային» չափով։
Մ և զ Ե

ԸՆԹԵՐՈՒՄԻ ԳԻՇԱՍԱԿԱՐԱՆԻՑ
«Варшавская Мысль» թերթը մշտանալի ազդեցութիւն թողնող հետեւել ստիպել, դէպքն է նկարագրում իր էջերում։
Պարագրաւում երկու տարի դրոժում է մասնաւոր դասեր տալով իր ամեն մի «ուսուցիչի», որը ընդունում է եղբ բացառապէս աշակերտներին։
Եւ դուրս է գալիս, որ այդ ուսուցիչը իր աշակերտներին լուրջին էլ, առանց բացառութեան, բնադարձելու է եղբ և այն էլ իւրաքանչիւրին մի քանի անգամ։
Նրա զոհերը, վախճանալով պատմութիւնը, ոչ քիչ չեն յայտնում իրանց գաղափարները, սակայն մի քանիսը անկարող են լինում տանելու «ուսուցիչի» արդիւնները և հրաժարվում են նրա մօտ սովորելուց, ի հարկէ չը յայտնելով պատճառները։ Վերջապէս աշակերտներին իրանց մէկը մի 30 տարեկան աղջիկ, պատահմամբ բաց է աւելում իր գաղափարները և յայտնում հորը, որ «ուսուցիչը» 3 ամսով ընթացքում 3 անգամ բնադարձել է իրան։
Փաստը հաստատվում է աշակերտութիւններից շատերը պատմում են «ուսուցիչի» արածները իրանց հետ էլ և...
Եւ հարցը այդպէս էլ փակվում է, որովհետեւ «ուսուցիչը» աշակերտներին ծնողներին աշակերտներին աշակերտներին ստիպում է լուսնային։
Ու նրանք լուսն են, իսկ «ուսուցիչը» շարունակում է իր քաջագործութիւնները։
Անա իրական մի դէպք։
Սա ոչ հէքիսթ է, ոչ ցնորք և ոչ էլ վէպ, այլ կեանքից, ժամանակակից դարձած ճանճ-կեանքից վեցքում մի կենդանի պատմել, կործանարար մի իրականութիւն։
Տեղադրւած Դիւ-Լուի օրինակը չափազանց վարակիչ էր, և այժմ մենք շատ յաճախ ենք տեսնում ու լուսն կեանքի մէջ այդպիսի դէպքերի մասին։
Ժամանակակից մարդկութիւնը այլևս չի դատում բարձր ու վեհ ինքնակերպութիւն, նրա գոյութեան միակ նպատակը այժմ միայն սոսկական կեանքն է դարձել, իր անսահման կեանքի թաւաճանքի մասին։
Եւ այդ սոսկական կեանքը քանի դուրս աւելի ու աւելի անսահման է դառնում, աւելի ու աւելի աշխուրդում է։
Ներկայիս սոսկական կեանքով ապրող մարդկութեամբ այդտեղ բնականութիւնն չեն պատճառում հորով սոսկական յարաբերութիւնները, և նա նորանոր ասպարէզներ է փնտռում իր կրքերին յագործող տառաւ համար։

Մանկահասակ Դիւ-Լուի օրինակը չափազանց վարակիչ էր, և այժմ մենք շատ յաճախ ենք տեսնում ու լուսն կեանքի մէջ այդպիսի դէպքերի մասին։

Մանկահասակ Դիւ-Լուի օրինակը չափազանց վարակիչ էր, և այժմ մենք շատ յաճախ ենք տեսնում ու լուսն կեանքի մէջ այդպիսի դէպքերի մասին։

Մանկահասակ Դիւ-Լուի օրինակը չափազանց վարակիչ էր, և այժմ մենք շատ յաճախ ենք տեսնում ու լուսն կեանքի մէջ այդպիսի դէպքերի մասին։

Մանկահասակ Դիւ-Լուի օրինակը չափազանց վարակիչ էր, և այժմ մենք շատ յաճախ ենք տեսնում ու լուսն կեանքի մէջ այդպիսի դէպքերի մասին։

Մանկահասակ Դիւ-Լուի օրինակը չափազանց վարակիչ էր, և այժմ մենք շատ յաճախ ենք տեսնում ու լուսն կեանքի մէջ այդպիսի դէպքերի մասին։

այդ կը շարունակվի մինչև այն ժամանակ, երբ մարդկութիւնը կը հասկանայ, որ իր գոյութեան նպատակը միայն սոսկական կեանքը, սոսկական յարաբերութիւնները չեն, այլ նա մի ուրիշ, բարձր ու վեհ նըպատակ ունի։
Բայց ներկայ այսպիսիով մարդկութիւնը երբ կ'ընդունի այդպիսի նպատակ, որ կ'ընդունի դէպք այդքան։
Անա դրա մէջ է հարցը։
Իսկ մինչև այդ սոսկական յարաբերված կեանքը նորանոր մղձաւանջներ պէտք է աշխարհ հետեւ։
Վաղ. Թուամանան Բազու։

ԳԻՇԱՍԱԿԱՐԱՆԻՑ ՄԱՍԻՆ

Գիտական տանուէրը ոչ պէտք է այսօր մեծ իրաւունքներ և նշանակութիւն ունենալ իր գիտելու և ոչ էլ իր խաղաղապէս դիմելու և էութեանը այս աստիճան մեծ չափը դառնալով պայմաններ մէջ գտնվելու են ինչպէս կարող է իր հասարակութեան համար չափը ու պատուան չը համարվել այն պարտանքներ, որին հենց այդ նոյն ընտրող հասարակութիւնը իրան առաջ է տալիս ապրելու «Գաղափարներ» տեսքով փոփոխ, առանց նոյն իսկ որովհետեւ և անսահմանափակելու այդ տուրքերը չափն անգամ ի հարկէ, շատ թէ քիչ պատուաւորաց, ինքնապարտութիւնը պայմանից ոչ դուրս և հասարակութեան շահերը գիտակցող ոչ մի անձ չէր համաձայնել այդպիսի խաղաղապէս պայմաններ մէջ նրան պատասխանատու պարտանք տանանք, սակայն, տարաբաղադար, որովհետեւ մեր գիտելու, շատ անշուշտ բացառութիւնում եւ երբ, գիտելու են գիտական հասարակութեան շահերը լայն կերպով ըմբռնող գիտակցի անհոգի, ուստի գիտական տանուէրը պարտանք ձեռք ձգելու համար գլուխ պատուելով վաղում են (բացառութիւնները յարգելի են) այնպիսի մարդիկ, որոնց գիտելու միակ նպատակը լինում է այն միայն, որ երեք տարվա ընթացքում որքան կարող են շատ զաւթանքներ տանել և որքան կարելի է շատ փող ածել գրադանքները, առանց միջոցներ խաղաղութեան...
Եւ ո՛ր է, ասացէք ինչպիսի, այս դէպքում մեղաւորը, եթէ ոչ այդ նոյն հասարակութիւնը ինքնը։
Ձեռք ոչ նա ինքն է իր մէջից ընտրած տանուէրի համար տանգում այդ պայմանները, պայմաններ, որոնք նախատեսելով միայն կարող են համարվել թէ հասարակութեան և թէ նրա պատուաւորաց տանուէրի անուան համար... Ձեռք ոչ նա ինքն է իր տանուէրին ասում. «Գիտ, յիշե՛ք տարի դուրսը արա, ինչ էլ դադեն, քե հալա, միայն թէ մենք քե տանուէր (ուսուցիչ) ասուցը չենք...» Եւ նա էլ գիտում է ու ճաւաճում։

Լուսնը...
Լինում է այն, որ նախ գիտական տանուէրները համար բացվում է տուրքեր անհոգի անհոգի և անսահման ասպարէզ, ի հարկէ կատարվող յանցանքները, և երբ որով շուրջն տանգված այդպիսի նախապէս պայմաններ, այդ պարտանք փակվում է ամեն մի պատուաւորաց անձն և ասպարէզը ինքնուր յիշածս տեսակի տանուէրներին իսկ դրանք, շուրջն իրանց, անսահմանափակութեան և անսահմանութեան, ինքնուր են հասարակական բոլոր գործերը բերանի ի վեր թափված և մասնաւոր միայն այն մասին, թէ ունից շատեալ տանել, որ «Երանց հայրը դաւաճան» մեկը բան էր, եթէ հասարակութիւնը գիտակցաբար վերաբերվել իր գործին, կատարելով մեծաւոր զինվարը լինել իր օրոքային ինքնը ներքին և անսահմանութիւն թողնել միայն իր ուստիկանքները գործերը կատարելու։
Իայց քանի որ այդպէս չէ և ամենուրեք ամեն բան պատուում է հասարակութիւնը, ուստի նա պէտք է փոխ իր տեղը՝ ծածկ պայմանները և իր ընտրած գիտելու։
Նա պէտք է ունի շտանդարտ իր ընտրած տանուէրի համար, նշանակել տանուէրի հոգեւորութիւն նրա դրական հայեցակիցի վրա և ստացված բոլոր տուգանքները վերցնել յօդուա հասարակութեան և ոչ յօդուա տանուէրի գրադանք։
Վերջապէս ինքնուր յիշածս տանուէրի փող տանալու այդ խաղաղութիւնը, ինքնուր հասարակութիւն տրվել այդ պարտանքն այնպիսի անձանց մօտեանը, որոնք նրանից խաղաղութիւնը գիտաւոր պատճառներից մէկն էլ այդ անուան արտաստուրող ձևով հանդ տան է...

Երեւ Միտապա կայարանում պատահմամբ ձեռք ընկաւ հետաւոր Կախելին Սոխոյ քաղաքում լայն տեսող վրաց «Ուսն Կախելի» (Կախելի Չայա) լրագրի սեպտ. 1-ին համարը, որի մէջ նախ նոյն հարցին նուիրած մի ընդարձակ յօդուածից երևում է, որ չափը միջոցն է չափը է, ուր էլ նա լինի Գիտական տանուէրը այնտեղ էլ նախ ցանա ու կրակի է իր ժողովրդի վրէլին, ինչ որ մեղանում։ Անա մի փոքրիկ նմուշ այդ մասին ապով յօդուածից։
— Պարսն տանուէրը—գիտում է գիտականութիւնը, երբ ինչպիսիք։
— Յետոյ, ինչ եւ կանոնում հիմա։
— Դէ ինչ պէտք է կանոնում, ինչպիսիք են հասարակ ինքնը, — ասով ինքնուր յիշածս լրագրից գիտականութիւնը։
— Տօ յիշար, տօ փոխալ—գիտում է «անսահման» ծառայող տանուէրը, երբ նկատում է, որ գիտական դատարկ ձեռքով

Լուսնը...
Լինում է այն, որ նախ գիտական տանուէրները համար բացվում է տուրքեր անհոգի անհոգի և անսահման ասպարէզ, ի հարկէ կատարվող յանցանքները, և երբ որով շուրջն տանգված այդպիսի նախապէս պայմաններ, այդ պարտանք փակվում է ամեն մի պատուաւորաց անձն և ասպարէզը ինքնուր յիշածս տեսակի տանուէրներին իսկ դրանք, շուրջն իրանց, անսահմանափակութեան և անսահմանութեան, ինքնուր են հասարակական բոլոր գործերը բերանի ի վեր թափված և մասնաւոր միայն այն մասին, թէ ունից շատեալ տանել, որ «Երանց հայրը դաւաճան» մեկը բան էր, եթէ հասարակութիւնը գիտակցաբար վերաբերվել իր գործին, կատարելով մեծաւոր զինվարը լինել իր օրոքային ինքնը ներքին և անսահմանութիւն թողնել միայն իր ուստիկանքները գործերը կատարելու։
Իայց քանի որ այդպէս չէ և ամենուրեք ամեն բան պատուում է հասարակութիւնը, ուստի նա պէտք է փոխ իր տեղը՝ ծածկ պայմանները և իր ընտրած գիտելու։
Նա պէտք է ունի շտանդարտ իր ընտրած տանուէրի համար, նշանակել տանուէրի հոգեւորութիւն նրա դրական հայեցակիցի վրա և ստացված բոլոր տուգանքները վերցնել յօդուա հասարակութեան և ոչ յօդուա տանուէրի գրադանք։
Վերջապէս ինքնուր յիշածս տանուէրի փող տանալու այդ խաղաղութիւնը, ինքնուր հասարակութիւն տրվել այդ պարտանքն այնպիսի անձանց մօտեանը, որոնք նրանից խաղաղութիւնը գիտաւոր պատճառներից մէկն էլ այդ անուան արտաստուրող ձևով հանդ տան է...

Երեւ Միտապա կայարանում պատահմամբ ձեռք ընկաւ հետաւոր Կախելին Սոխոյ քաղաքում լայն տեսող վրաց «Ուսն Կախելի» (Կախելի Չայա) լրագրի սեպտ. 1-ին համարը, որի մէջ նախ նոյն հարցին նուիրած մի ընդարձակ յօդուածից երևում է, որ չափը միջոցն է չափը է, ուր էլ նա լինի Գիտական տանուէրը այնտեղ էլ նախ ցանա ու կրակի է իր ժողովրդի վրէլին, ինչ որ մեղանում։ Անա մի փոքրիկ նմուշ այդ մասին ապով յօդուածից։
— Պարսն տանուէրը—գիտում է գիտականութիւնը, երբ ինչպիսիք։
— Յետոյ, ինչ եւ կանոնում հիմա։
— Դէ ինչ պէտք է կանոնում, ինչպիսիք են հասարակ ինքնը, — ասով ինքնուր յիշածս լրագրից գիտականութիւնը։
— Տօ յիշար, տօ փոխալ—գիտում է «անսահման» ծառայող տանուէրը, երբ նկատում է, որ գիտական դատարկ ձեռքով

Երեւ Միտապա կայարանում պատահմամբ ձեռք ընկաւ հետաւոր Կախելին Սոխոյ քաղաքում լայն տեսող վրաց «Ուսն Կախելի» (Կախելի Չայա) լրագրի սեպտ. 1-ին համարը, որի մէջ նախ նոյն հարցին նուիրած մի ընդար

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный